

'דכולי עלמא גזירה שוה עדיפא' – רש"י כתב, שגזרה שוה ניתנה מסיני, שהרי אין אדם דן ג"ש מעצמו, ולכן עדיפה היא על ההיקש.

וכבר תמהו (משנה למלך הל' קרבן פסח ב"ג; פורת יוסף כאן, ועוד) מדברי רש"י במסכת סוכה (לא) שאומר שכל המידות, מלבד 'קל והומר' אין אדם דן מעצמו, (שלא כשיטת התוס' שם), ואם כן, גם ההקש כמוהו כגזרה שוה, שניהם נמסרו לתלמיד מפי רב עד למשה מסיני?

ותירץ ה'משנה למלך' בשני אופנים: רש"י בסוכה לא כתב כן אלא אליבא דרבי יהודה (ע"ש בסוגיא), והכמים חולקים על כך. וכן הביא מה'בין שמועה'. ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א טו, ד) תמה על דבריהם, הלא מפורש רש"י בכמה מקומות בש"ס כתב דבר זה בסתמא (כבסנהדרין עג; מנחות פב. וכן הקשה ב'מלא הרועים' כאן מרש"י בחולין כ: ד"ה אדרבה).

עוד תירץ במשל"מ שאין כוונת רש"י אלא לומר שהג"ש כמו ההקש, ניתנה למשה מסיני, ולכך לא עדיף ההקש ממנה, ולא בא לתת טעם לעדיפותה של הג"ש על ההיקש. (ולתירוץ זה מיושבת הקושיא שהקשו התוס' מהגמרא בזבחים, ששם איתא שלכו"ע ההקש עדיף, ותירצו התוס' שני תירוצים. (ע' כאן ובזבחים מה.)). ולשני התירוצים אכן אין עדיפות לג"ש על ההקש – אג"מ שם.

(וכבר העיר רעק"א ב'גליון הש"ס' במסכת ראש השנה (לד.). מדברי רש"י שם, ששמעע שאדם דן הקש מעצמו. וב'תפארת ישראל' על המשניות (ספ"ד דרכין) הוכיח גם משם, כדברי ה'בין שמועה' שרש"י בסוכה לא כ"כ אלא אליבא דרבי יהודה. ע"ש).

דף מב

הערות ובאורים בפשט

'אלא קמא ליקני נפשיה ולקנייה לחבריה? אלא מחוורתא כדשינינן מעיקרא' – סלקא דעתין מעיקרא, שמדובר שכתב שתי שטרותיו לפני שמסר אחד מהם, ויש לאמוד דעתו שאינו רוצה אלא או שיחולו שניהם או אף אחד לא יחול. ואסיקנא דלאו מילתא היא. (חידושי הר"ן)

'נגחו שור, יום של רבו – לרבו, יום של עצמו – לעצמו' – המאירי פרש (משמע דלא כרש"י הפוסקים, אלא אין יום הנגיחה משנה כלל) שבכל יום שמים את הפחת של אותו היום, ומשלמים את שווי הפחת לבעלים של אותו יום.

(ע"ב) 'הניחא לאביי דאמר נותן לו שבת גדולה ושבת קטנה – שפיר, אלא לרבא... – מחלוקת אביי ורבא אינה בעבד דוקא, אלא מחלוקת כללית על כל אדם שחובל בחבירו והכהו על ידו וצמתה וסופה לחזור, וכל הדומה לזה – אם יש חיוב תשלומי נזק בנוסף לשבת, או הכל כלול בתשלומי שבת. ושאלת הגמרא על האוקימתא שהשור הזיק בנוק שסופו לחזור, והלא לרבא כיון שאין כאן תשלום נזק, בשור – ייפטר? (פשוט).

'מעוכב גט שחרור יש לו קנס או אין לו קנס... ת"ש הפיל את שינו... – לא מבואר בגמרא אם לפי אותו צד בספק שאין לאדון קנס, האם חייב בעל השור לשלם דמי העבד ליורשיו (ע' ב"ק מג, שכשאין חיוב קנס, חייב בתורת דמים). אולם מהמשך הסוגיא משמע שדמי החבלה, לפי אותו צד, שייכים לעבד.

וגם למסקנה, שנשאר הדבר בספק, יש נפקותא בדבר, אם האדון והעבד יכתבו הרשאה זל"ז, יוכלו לגבות מן המזיק, כי הרי ודאי מגיע תשלום לאחד משניהם. וכן כתב במפורש הראב"ד (הל' חובל ומזיק ד,יא. ומשמע שהבין שהרמב"ם חולק). וכ"כ הרי"א (בפסקיו כאן. וע"ע ברא"ש כאן וב'תפארת שמואל'). (ולעצם השוואת הגמרא בין דין קנס לתשלומי דמי חבלה, ששניהם כלולים באותו ספק, כבר עמדו האחרונים ז"ל – ע' פני יהושע; חדושי הגר"ח הלוי – הל' מכירה כג,ג; שיעורי רבי שמואל – לעיל יב:).

ציונים וראשי פרקים, לעיון

(ע"ב) 'אלא אימא הואיל ומדרש חכמים הוא' – רבנו תם (בתד"ה הואיל) מפרש, שכיון שיציאה בשאר רשאי אברים, אינה מפורשת, חוששים שמא ימצאנו בשוק ויאמר לו עבדי אתה, ולכן הצריכו גט. ובתוס' רא"ש מביא לפרש שכיון שדרשו מ'לחפשי ישלחנו', צריך בהם יציאה כאשה, בגט.

וראה בגליון יט – כמה דוגמאות לחילוקי דינים בין דבר המפורש בכתוב לדרשה הנלמדת. וע"ע ב'מרומי שדה' לנצי"ב – סוטה ח,א.

'איבעיא להו: מעוכב גט שחרור אוכל בתרומה או אינו אוכל...' – התוס' כתבו שבעיית הגמרא בחצי עבד חצי בן-חורין. (ואמנם, מרש"י אין להוכיח כן, שמש"כ שמדובר בחצי עבד וחצי בן חורין, בבעיית קנס כתב כן, ולא לענין תרומה. וצ"ב בדברי האבנ"מ בתשובה יז). ותמה המהרש"ל, הלא ודאי ייאסר באכילת תרומה מצד הבן-חורין שבו?

יש שפרשו שאכן אין כוונת התוס' על אכילתו עצמו, אלא נפקא מינה אם יקנה עבד, שאף שבעצמו אינו ראוי לאכול מצד החירות שבו, הרי הוא מאכיל את עבדו, כ'קנין שקנה קנין'. (גליוני הש"ס; שבט הלוי ח"ב קפב. (וכן כתב כן הגרשה"ו בקובץ 'המעין' – מג"א תש"ג). וצ"ל שהקנו לו עבד רק לצד עבדות שבו, וכמוש"כ בגליוני הש"ס. ובשבט הלוי הדברים אינם מפורשים. ולכאורה כל זה אינו לפי פשט הדברים, דמשמע בגמרא דאוכל ממש קאמר).

ובתשובת 'אבני מילואים' (יז) כתב שיכול הוא לאכול, וצד חירות לא מעכבו מכך, שהרי זה דומה ל'קנינו שקנה קנין', אף צד חרות הרי הוא כקנין העבד.

ומהרש"א כתב שיכול לאכול בתרומה (וע' במפרשים ובתשו' אבנ"מ, יז – שתמהו על השוואתו מקידושין). ואפשר לכאורה להבין, דדמי קצת לשמן של תרומה שמותר להדליק בו להאיר לצורך כהן וישראל, ואף שודאי יש לחלק ביניהם, מ"מ כיון שגוף אחד הוא ובאותה אכילה שנהנה בה הכהן, נהנה בה ממילא צד הישראל שבו – סוברים התוס' שמותר.

ובספר 'תכלת מרדכי' (לגר"מ מלצר. מובא בחדושי הגר"ר בעניני ח"ב ו) תירץ שאלת המהרש"ל ע"ד הפלפול. וע"ע ב'הר צבי'.

– בתשובת 'אבני מילואים' (יז) האריך לדון, אם דין אכילת עבד כהן בתרומה, שייך לקנין-איסור או לקנין הממוני של הכהן בו, וכתב להוכיח כפי הצד הראשון. וזה שהסתפקו כאן שמעוכב גט שחרור אינו אוכל בתרומה, אין זה משום שדין תרומה קשור לקנין-ממון שבו, אלא מפני שכופין את רבו לשחררו, אין לו בו קנין גמור, אף בצד האיסור. ויש שפרשו שזה בעצמו הספק כאן בגמרא (ע' קובץ הערות – יבמות מז,ז. וע' 'יוסף דעת' – גליון כ).

וע"ע בענין זה: נחלת יהושע כב – מובא בזכר יצחק ל (ב) ד"ה אשר התפלא. ועע"ש סי' לא, נד; אחיעזר ח"ד עז,ט. ע"ש; שבט הלוי ח"ב קפב.